

Sygn. akt I UK 333/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 23 stycznia 2020 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Romualda Spyt (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Beata Gudowska

SSN Andrzej Wróbel

w sprawie z odwołania J. P.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych [...] Oddziałowi w W.

z udziałem zainteresowanej „P.” Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w W.

o zwrot nadpłaconych składek,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń

Społecznych w dniu 23 stycznia 2020 r.,

skargi kasacyjnej ubezpieczonego od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)

z dnia 24 maja 2018 r., sygn. akt III AUa (...),

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Decyzją z dnia 2 marca 2016 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych [...] Oddział w W. na podstawie art. 83 ust. 1 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2019 r., poz. 300 ze zm.; dalej ustawa systemowa) odmówił J. P. zwrotu składek opłaconych w latach 1982-1990.

Sąd Okręgowy w Ł. wyrokiem z dnia 25 kwietnia 2017 r., sygn. akt VIII U (...), oddalił odwołanie wnioskodawcy od powyższej decyzji.

Sąd Apelacyjny w (...) wyrokiem z dnia 24 maja 2018 r., sygn. akt III AUa (...), oddalił apelację wnioskodawcy od powyższego wyroku.

W sprawie ustalono, że wnioskodawca jest uprawniony do świadczeń z zaopatrzenia emerytalnego z Niemiec. W dniu 28 maja 2010 r. złożył wniosek o zwrot pobranych składek w Polsce w latach 1982-1990 z tytułu zatrudnienia w Przedsiębiorstwie Handlu Zagranicznego „P.”. Wnioskodawca w okresie od 15 sierpnia 1982 r. do 25 listopada 1990 r. był skierowany do pracy i zatrudniony u pracodawcy zagranicznego (Niemcy) jako pakowacz przez firmę P.H.Z. „P.” w W.. Wnioskodawca na podstawie umowy z dnia 10 stycznia 1983 r. uiszczał na rzecz przedsiębiorstwa kierującego zryczałtowane koszty. Do 31 grudnia 1985 r. firma nie odprowadzała składek za osoby zatrudnione za granicą, w tym za wnioskodawcę. Od 1 stycznia 1986 r. firma odprowadzała za wnioskodawcę składki na ubezpieczenia społeczne. Wnioskodawca dokonywał na rzecz P. H. Z. „P.” w W. wpłaty świadczeń umownych. P.H.Z. „P.” w W. funkcjonuje aktualnie w obrocie pod nazwą „P.” Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością w W..

Sąd drugiej instancji wskazał, że ustawa systemowa zawiera własne regulacje dotyczące zwrotu nienależnie opłaconych składek na ubezpieczenie społeczne. Zostały one zawarte w art. 24 ust. 6a i nast. ustawy systemowej. Zgodnie z tymi przepisami, nienależnie opłacone składki podlegają zaliczeniu przez Zakład z urzędu na poczet zaległych lub bieżących składek, a w razie ich braku - na poczet przyszłych składek, chyba że płatnik składek złoży wniosek o zwrot składek (ust. 6a). Zakład zawiadamia płatnika składek o kwocie nienależnie opłaconych składek, które zgodnie z ust. 6a mogą być zwrócone, chyba że nie przekraczają wysokości kosztów upomnienia w postępowaniu egzekucyjnym (ust. 6b). Po stwierdzeniu, że składki zostały nienależnie opłacone, płatnik składek może złożyć wniosek o ich zwrot (ust. 6c). Od 1 stycznia 1986 r. firma odprowadzała za wnioskodawcę składki na ubezpieczenia społeczne, które były należne w momencie ich opłacenia (co przyznaje sam apelujący). Tym samym, zdaniem Sądu, brak jest podstaw do uznania, że składki opłacone przez płatnika z tytułu zatrudnienia ubezpieczonego za granicą były składkami nienależnie opłaconymi, a

przez to podlegały zwrotowi. Zgodnie z § 6 ust. 2. uchwały nr 123 Rady Ministrów z dnia 3 września 1984 r. w sprawie zasad podejmowania pracy przez obywateli polskich za granicą u pracodawców zagranicznych (M.P. nr 23, poz. 157 ze zm.), ze środków, o których mowa w § 5 ust. 6, jednostka kierująca jest obowiązana przekazywać na konto Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w celu refundacji kosztów świadczeń z ubezpieczenia społecznego miesięcznie kwotę w złotych odpowiadającą 28% średniej płacy z roku poprzedniego w gospodarce uspołecznionej, bez uwzględnienia płac w przemyśle wydobywczym. Jednostka kierująca obowiązana jest również potwierdzać - dla celów ubezpieczenia społecznego - na podstawie posiadanej dokumentacji okresy zatrudnienia za granicą, za które stosownie do ust. 2 dokonała wpłat na rzecz Zakładu Ubezpieczeń Społecznych (ust. 3). Nałożenie z mocy § 6 ust. 2 powołanej uchwały Rady Ministrów na jednostkę kierującą obowiązku przekazywania na konto Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w celu refundacji kosztów świadczeń z ubezpieczenia społecznego kwoty w złotych odpowiadającej części średniej płacy pozwala na przyjęcie, że jednostka ta realizowała obowiązki charakterystyczne dla płatnika w rozumieniu przepisu art. 4 ust. 2a ustawy systemowej, z której apelujący wywodzi swoje roszczenie. Powyższą ocenę potwierdza nałożony przywołanym przepisem (ust. 3) obowiązek potwierdzania przez jednostkę kierującą - dla celów ubezpieczenia społecznego - na podstawie posiadanej dokumentacji okresów zatrudnienia za granicą, za które stosownie do ust. 2 dokonała ona wpłat na rzecz Zakładu Ubezpieczeń Społecznych.

Sąd podkreślił też, że nawet przyjęcie - za twierdzeniem skarżącego - że opłacał on składki samodzielnie i z tej przyczyny powinien być uznany za płatnika, nie prowadzi do uwzględnienia apelacji. Składki stanowią jedynie podstawę nabywania uprawnień do emerytury, mają publicznoprawny charakter i nie są własnością ubezpieczonego. Nie podlegają przez to rozliczeniu, które miałyby prowadzić do ich zwrotu, w wypadku nieziszczenia się zdarzenia objętego ubezpieczeniem. W ocenie Sądu, nie sposób uwzględnić twierdzenia apelującego, że składki podlegają zwrotowi, gdyż „składki niemieckie są uwzględniane przy ustalaniu prawa do świadczenia i ich wysokości, a ze składek polskich

wnioskodawca nie ma nic, zostały opłacone, ale nie wiąże się z nimi żadne świadczenie ani prawo do jego podwyższenia”.

Sąd zauważył, że wszelkie należności wpłacone przez płatnika tytułem składek na ubezpieczenia społeczne na konto płatnika pozostają należnościami składkowymi ze stosunku ubezpieczenia społecznego niezależnie od tego, czy zostały uiszczone w zawyżonej wysokości lub bez ważnego tytułu. Nie nabywają one charakteru świadczeń nienależnych w rozumieniu art. 410 k.c. także dlatego, że należności składkowe podlegają na wniosek płatników zwrotowi w trybie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych. Tak więc nienależnie opłacona przez płatnika składka stanowi instytucję prawa ubezpieczeń społecznych.

W ocenie Sądu Apelacyjnego, zarzut niewłaściwego zastosowania instytucji przedawnienia roszczenia także nie zasługuje na uwzględnienie. Sąd Okręgowy prawidłowo zastosował w tej kwestii art. 24 ust. 6g ustawy systemowej, z uwzględnieniem zmian ustawowych, a podjęta przez apelującego próba wykazania, że nadpłata składek powstała dopiero z chwilą wyboru świadczenia zagranicznego, wypłacanego z pominięciem składek objętych żądaniem zwrotu - jako niemająca oparcia w obowiązujących przepisach - nie mogła odnieść zamierzonego skutku.

Wyrok Sądu Apelacyjnego wnioskodawca zaskarżył w całości. Zarzucono naruszenie prawa materialnego, to jest:

(-) art. 24 ust. 6c i ust. 6f w związku z art. 4 pkt 2 lit. a-zb ustawy systemowej przez niezasadne uznanie „P.” sp. z o.o. za płatnika składek w sytuacji, gdy Spółka ta nie spełnia żadnej z definicji płatnika zawartej pod lit. a-zb art. 4 pkt 2 ustawy systemowej i nieuznanie za płatnika wnioskodawcy w sytuacji, gdy był on ubezpieczonym zobowiązanym do opłacenia składek na własne ubezpieczenia społeczne;

(-) art. 24 ust. 6g pkt 1 i 2 ustawy systemowej w związku z art. 64 ust. 1-3 Konstytucji RP, art. 31 ust. 3 Konstytucji RP i art. 1 Protokołu 1 do EKPC i art. 17 ust. 1 Karty Praw Podstawowych UE, przez niezasadne uznanie, że roszczenie o zwrot nienależnie pobranych składek przedawniło się w sytuacji, gdy nienależność ta powstała dopiero w momencie, kiedy wnioskodawcy zostało przyznane prawo do emerytury niemieckiej;

(-) art. 18 ust. 1 TFUE, przez przyjęcie interpretacji prawa ubezpieczeń społecznych, która może negatywnie wpływać na korzystanie przez wnioskodawcę - obywatela Unii Europejskiej ze swobody przepływu osób.

Skarżący wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku oraz uchylenie skarżonej decyzji z dnia 2 marca 2016 r. oraz zobowiązanie organu rentowego do zwrotu wnioskodawcy nienależnie pobranej składki na ubezpieczenia społeczne za lata 1982-1990, ewentualnie uchylenie zaskarżonego wyroku; a także o zasądzenie na rzecz wnioskodawcy zwrotu kosztów postępowania według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna jest nieuzasadniona.

Na mocy art. 31 ustawy systemowej, do należności z tytułu składek stosuje się odpowiednio art. 72 § 1 pkt 1 i 4 i § 2, art. 73 § 1 pkt 1 i 5 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. - Ordynacja podatkowa (jednolity tekst: Dz.U. z 2019 r., poz. 900 ze zm.). Przepisy te definiują pojęcie nienależnie pobranej składki, która podlega zasadom zwrotu określonym w art. 24 ust. 6a – 8e ustawy systemowej oraz określają termin jego powstania. Zgodnie z art. 72 § 1 Ordynacji podatkowej, za nadpłatę uważa się: kwotę nadpłaconego lub nienależnie zapłaconego podatku (pkt 1), zobowiązania zapłaconego przez osobę trzecią lub spadkobiercę, jeżeli w decyzji o ich odpowiedzialności podatkowej lub decyzji ustalającej wysokość zobowiązania podatkowego spadkodawcy określono je nienależnie lub w wysokości większej od należnej (pkt 5). W myśl art. 73 § 1 Ordynacji podatkowej, nadpłata powstaje z dniem: zapłaty przez podatnika podatku nienależnego lub w wysokości większej od należnej (pkt 1), zapłaty przez osobę trzecią lub spadkobiercę należności wynikającej z decyzji o odpowiedzialności podatkowej lub decyzji ustalającej wysokość (pkt 5).

Z przedstawionych przepisów wynika, że - odpowiednio - nienależnie opłaconą jest składka opłacona bez podstawy prawnej, tj. wtedy, gdy albo nie istniał tytuł prawny do ubezpieczenia społecznego, albo gdy istniało zwolnienie od opłacania składek, bądź gdy zobowiązanie z tytułu ubezpieczenia było niższe niż opłacona składka. W definicji tej nie mieści się zatem składka należnie opłacona

(zgodnie z obowiązującymi przepisami), z tytułu której ubezpieczony nie nabył ekwiwalentu w postaci prawa do świadczenia. Dalej idąc, składka staje się nienależnie opłacona z dniem jej bezpodstawnego jej uiszczenia w całości lub części, co jasno wskazuje początek biegu terminu przedawnienia składek na ubezpieczenia społeczne.

Z wiążącej Sąd Najwyższy podstawy faktycznej wyroku (art. 398¹³ § 2 k.p.c.) wynika, że Przedsiębiorstwo Handlu Zagranicznego „P.” opłacało za ubezpieczonego składki na ubezpieczenie społeczne dopiero od 1 stycznia 1986 r., w myśl § 6 ust. 2 uchwały Rady Ministrów nr 123 z dnia 3 września 1984 r. w sprawie zasad podejmowania pracy przez obywateli polskich za granicą u pracodawców zagranicznych, w brzmieniu obowiązującym od 28 listopada 1985 r., zgodnie z którym ze środków, o których mowa w § 5 ust. 6 tej uchwały (wpłat w walucie obcej na konto jednostki kierującej - na pokrycie ponoszonych przez nią kosztów świadczeń socjalnych oraz innych kosztów z tytułu tego zatrudnienia) jednostka kierująca jest obowiązana przekazywać na konto Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w celu refundacji kosztów świadczeń z ubezpieczenia społecznego miesięcznie kwotę w złotych odpowiadającą 28% średniej płacy z roku poprzedniego w gospodarce uspołecznionej, bez uwzględnienia płac w przemyśle wydobywczym. Stosownie do przepisu § 4 pkt 3 zarządzenia, jednostka kierująca część kwot pochodzących ze środków wpłaconych przez obywatela pracującego za granicą, była zobowiązana wpłacić na rzecz ZUS z tytułu uprawnień do emerytur i rent. Stosownie do § 4 pkt 3a Ministra Finansów z dnia 27 grudnia 1984 r. (M.P. nr 30, poz. 208 ze zm.), którego przepisy dotyczyły umów zawartych po wejściu w życie uchwały Rady Ministrów nr 123 (§ 5 ust. 1), jednostka kierująca część kwot pochodzących ze środków wpłaconych przez obywatela pracującego za granicą, była zobowiązana wpłacić na rzecz ZUS z tytułu uprawnień do emerytur i rent. W rezultacie nie podstaw do kwalifikowania tych wpłat jako nienależnie opłaconych składek, a wręcz przeciwnie, były to składki należne zgodnie z obowiązującymi wówczas przepisami.

W związku z powyższym nie ma znaczenia w niniejszej sprawie problem, kto był płatnikiem składek w rozumieniu art. 4 pkt 2 ustawy systemowej (Przedsiębiorstwo Handlu Zagranicznego „P.” czy wnioskodawca), istotne jest

bowiem to, że składki opłacone w spornym okresie były należnie opłacone i w związku z tym brak podstaw do żądania ich zwrotu.

Tym samym nie zasługują na uwzględnienie zarzuty naruszenia art. 24 ust. 6c i ust. 6f w związku z art. 4 pkt 2 lit. a-zb oraz art. 24 ust. 6g pkt 1 i 2 ustawy systemowej w związku z art. 64 ust. 1-3 Konstytucji RP, art. 31 ust. 3 Konstytucji RP i art. 1 Protokołu 1 do EKPC i art. 17 ust. 1 Karty Praw Podstawowych UE.

Jeśli zaś chodzi o zarzut naruszenia art. 18 ust. 1 TFUE, przez przyjęcie interpretacji prawa ubezpieczeń społecznych, która może negatywnie wpływać na korzystanie przez wnioskodawcę - obywatela Unii Europejskiej ze swobody przepływu osób, to w jego uzasadnieniu podnosi się, że: „(...) możliwość skorzystania przez wnioskodawcę z polskich składek na ubezpieczenia społeczne za okres 1982-1990 (to jest uwzględnienia tych składek przy ustalaniu prawa do świadczenia i jego wysokości) została uzależniona od posiadania przez wnioskodawcę miejsca zamieszkania w Polsce. Jako że mieszka on w Niemczech, to otrzymuje on świadczenie niemieckie, a składki za sporny okres nie mają wpływ ani na prawo do świadczenia ani na jego wysokość. Powiązanie prawa do świadczenia lub jego wysokości z miejscem zamieszkania w kraju może stanowić nieproporcjonalne ograniczenie swobody do przemieszczania się i być sprzeczne z TFUE (por. Trybunał Sprawiedliwości, sprawa C-499/06 H. N. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych, Oddział w K., wyrok z dnia 22 maja 2008 r., ECLI:EU:C:2008:300, pkt. 46- 47).” Jest to argumentacja nieadekwatna do przedmiotu niniejszej sprawy, którym nie jest prawo do świadczenia emerytalnego.

Mając na uwadze powyższe, Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. orzekł jak w sentencji.